

KONSTRUKTIOT HUOJUIVAT TOKIOSSA

NELJÄS KONSTRUKTIOKIELIOPIIKONFERENSSI

TOKIOSSA 1.–3.9.2006

Neljäs konstruktiokielioppiikonferenssi (Fourth International Conference on Construction Grammar, ICCG4) pidettiin Tokion yliopistossa 1.–3.9.2006. Aiemmat konferenssit ovat olleet vuonna 2000 Berkeleyssä, vuonna 2002 Helsingissä ja vuonna 2004 Marseilles'ssa.

Konstruktiokielioppiikonferenssit vetävät puoleensa sellaisia osallistujia, joita yhdistää kiinnostus kielioppiin, erityisesti syntaksiin, mutta jotka eivät allekirjoita generatiivisen koulukunnan ja sen seuraajien kielinäkemystä kielen osajärjestelmien modulaarisuudesta, synnynnäisyydestä ja pohjimmallisesta binaarisuudesta. Konstruktiokieliopin näkemyksen mukaan kieli on oikeastaan kokoelma konstruktioita. Tällaisia konstruktioita ovat niin sanat, morfeemit kuin syntaktiset kokonaisuudetkin (esimerkiksi NP, resultatiivilause ja transitiivilause). Konstruktioita nähdään myös aina muodon ja merkityksen yhteenliittymänä. Konstruktioiden merkitykset ovat milloin konkreettisempia, milloin abstraktimpia, eikä konstruktio koskaan ole merkitykseltään vain osiensa summa. (Ks. tarkemmin esim. Fried ja Östman 2005.)

Myös konstruktioiden käyttö ja esiintymäkonteksti halutaan konstruktiokieliopillisissa kuvauksissa ottaa huomioon. Samoin lähdetään siitä, että kielen kuvauksen täytyy olla sopusoinnussa sen kanssa, mitä tiedetään kognitiosta ja inhimillisestä vuorovaikutuksesta. Lähtökohdiltaan konstruktiokieliopissa on siis paljon samaa kuin kognitiivisessa kieliopissa, joka kuitenkin on omimmillaan semanttisessa analyysissä. Konstruktiokieliopissa kiinnitetään taas huomiota tarkkaan rakenteen kuvaukseen (ks. esim. Leino 2003).

Siitä huolimatta, että konferenssi oli suomalaisesta näkökulmasta eksoottisessa paikassa, Tokiossa, jossa jopa maayhtenä päivänä järjisi huojuttaen kaupungin konkreettisiakin konstruktioita, itse noin 130 hengen laajuinen konferenssi oli kuitenkin samalla tavalla kansainvälinen kuin tällaiset konferenssit yleensäkin ovat: yli puolet osallistujista oli eurooppalaisia tai pohjoisamerikkalaisia, noin kolmannes sentään Aasiasta. Suomalaisia oli paikalla viisi.

Vaikka kokoontuminen oli vain kolmipäiväinen, siihen oli mahdutettu kokonaista yhdeksän plenaariluentoa: yksi aamulla ja kaksi peräkkäin päivän päätteeksi. Nimekkäimpiä kutsupuhujia olivat ADELE E. GOLDBERG, CHARLES J. FILLMORE, MICHAEL TOMASELLO sekä KNUD LAMBRECHT.

Goldberg ja Tomasello kertoivat kumpikin lapsen kielenomaksumisen tutkimuksista ja siitä, tukevatko heidän havaintonsa konstruktiokieliopillisia näkemyksiä. Adele E. Goldberg on selvittänyt kokeellisin tutkimuksin, kuinka konstruktio opitaan. Tutkimuksissa kävi ilmi, että lapset oppivat nopeasti ja helposti, vain noin kolmen minuutin harjoittelun avulla, uuden (keksityn) konstruktion, jossa käytetään heille outoja (keksittyjä) uudisverbejä. Kyse oli aina konstruktiosta, johon oli liitetty myös merkitys. Esimerkiksi yhden testatun konstruktion merkitys oli 'X ilmestyy Y:hyn' (jossa jälkimmäinen argumentti oli kuitenkin konstruktion verbin objekti), mikä tehtiin selväksi kuhunkin lauseeseen liittyvällä animaatiopätkällä. Kaikkein parhaiten lapset oppivat sellaisen harjoitusaineiston avulla, jossa yhtä verbiä käytettiin huomattavasti useammin kuin muita, mikä jäljit-

telee aitoa kielenoppimistilannetta, jossa tietyt lekseemit kattavat suurimman osan esiintymistä. Esimerkiksi erään englantinkielisen aineiston lapsille suunnatussa puheessa oli miltei puolessa siirtämiskonstruktioista (A siirtää B:n C:hen) nimenomaan ja ainoastaan verbi *put*. (Ks. tarkemmin Goldberg 2006.)

Myös pohjakoulutuksensa alun perin psykologiasta hankkinut lasten kielenomaksumisen tutkija MICHAEL TOMASELLO Leipzigin Max Planck -instituutista kertoi lasten kielenomaksumisesta. Kuten jo aiemminkin, hän toisti kritiikin perinteistä lasten kielenomaksumisen tutkimusta kohtaan, jossa lähdetään idealisoidun aikuiskielen syntaktisista kategorioista ja säännöistä. Hänen johtamissaan projekteissa on sen sijaan rekisteröity tarkasti myös aikuisten lapselle suuntaaman puheen konstruktiot: on todettu, että lasten kuulemista englantinkielisistä lauseista vain 18 prosenttia on rakenteeltaan tyyppiä SVX. Suurin osa lapselle suunnatussa puheesta on joko kysymyksiä, imperatiiveja tai kopulalauseita¹. (Ks. tarkemmin Tomasello 2003.) Sekä Goldberg että Tomasello tuntuivat kyllä löytäneen todisteita konstruktiotahmotuksesta lasten kielenomaksumisessa.

Kohtalaisen näyttävässä osassa konferenssissa oli CHARLES J. FILLMOREN ja PAUL KAYN² kehyssemantiikka (*frame semantics*) ja erityisesti siihen pohjaava monivuotinen *FrameNet*-projekti (www.framenet.icsi.berkeley.edu). Kehyssemantiikan määritelmän mukaan käsite *kehys* on »skriptin tapainen konseptuaalinen rakenne, joka kuvaa tietyntyyppisen tilanteen, olion tai tapahtuman ja sisältää myös sen osallistujat».

Käytännössä siis vaikkapa *ostaa*-verbi liittyy yleensä sellaiseen kehykseen, jossa on ostettava, ostaja ja myyjä sekä maksuväline (tai ainakin jokin näistä). Kuten saattaa helposti havaita, kyseessä on Fillmoren semanttisten sijojen yhteydessä käytetyn sijakehyksen käsitteen perillinen. Kehyssemantiikan kehykset voi käsittää ikään kuin konstruktioiden semanttiseksi puoleksi: ilmaukset esitetään kehyksinä, jotka ovat semanttisia olioita. Näiden semanttisten olioiden muoto ilmenee siten konstruktioina, joissa olennaista on merkityksen lisäksi se, missä muodossa mikäkin elementti kuuluu mihinkin konstruktioon.

FrameNet-projekti on amerikkalaiseksi kielitieteelliseksi hankkeeksi allistuttavan aineistosuuntautunut ja käytännöllinen: emeritusprofessori Fillmoren perustamassa ja Collin F. Bakerin johtamassa hankkeessa on tavoitteena kerätä kaikkien englannin verbien kaikki kehykset FrameNetiksi nimettyyn tietokantaan. Kyse tuntuu siis olevan oikeastaan eräänlaisesta sanakirjaprojektista. Keruu ei tapahdu perinteiseen amerikkalaisen kielitieteen tapaan intuition avulla vaan tietokonekorpuksia hyväksi käyttäen, muttei suinkaan yksinomaan koneellisesti vaan ihmisharkinnan avulla: kullakin verbillä on yksi tai useampia (yleensä useampia) semanttisia kehyksiä eli osanotajavalikoimia. Tällaisia kehysanakirjoja on hankkeessa tekeillä myös muista kuin englannin kielestä.

Kutsupuhujana oli yksi suomalainenkin: JAN-OLA ÖSTMAN. Hän otti esiin jo tämän vuoden Kielitieteen päivillä Turussa käsitellyn asian: kaikkien tutkijoiden, kielitieteilijöidenkin, täytyy pohtia myös

¹ Tomasello nimitti kopulalauseiksi lauseita, jotka ovat tyyppiä *Here be-verb X*.

² Fillmore ja Kay ovat konstruktiokieliopin perustajia: heidän luentonsa Kalifornian yliopistossa Berkeleyssä ja niihin liittyvät luentomonisteet (Fillmore ja Kay 1995) ovat konstruktiokieliopin varhaisimpia julkaisuja.

yhteiskunnallista vastuutaan. Lisäksi Östman halusi osoittaa, kuinka konstruktiokieliopin mukainen ajattelu on laajennettavissa ja sovellettavissa monille uusillekin alueille, kuten kansanrunouden ja -musiikin tutkimukseen. Esimerkiksi kehtolaulujen voi katsoa koostuvan tietyistä konstruktioista, joita toistetaan ja varioidaan. Samoin dementikkotutkimuksissa on todettu, että tietyt todella syvälle iskostuneet konstruktioit säilyvät, vaikka miltei kaikki muu kielentuotto kyky häviäisi.

Japanilaisista kutsupuhujista nimekkäin oli Yhdysvalloissa pitkään toiminut MASA-YOSHI SHIBATANI. Hän tarkasteli erästä japanin kielen seriaaliverbin kieliopillistumistapausta, joka ei tuntunut aivan noudattavan kieliopillistumisen normaalipolkuja.

Sektioesitelmiä ja postereita oli kaiken kaikkiaan vain 88 kappaletta. Ne vaihtelivat perusuonteisten lähtökohtien pohdiskeluista yksittäisten kielten yksittäisten konstruktioiden esittelyyn sekä konstruktiokieliopillisen ajattelun sovelluksiin uusille alueille. Mieleen niistä jäivät esimerkiksi SHOICHI IWASAKIN ajatus monikieliopista (*multiple grammar*): eri käyttökonteksteissa kieliopista aktivoituvat eri osat. Tähän ideaan Iwasakin johti se, että tarkastellessaan japanin passiivia hän totesi, että periaatteessa samaa kieliopillista konstruktioita käytetään hyvin eri tavoin ja myös eri funktioon tavallisessa keskustelupuheessa kuin sanomalehtien pääkirjoituksissa. Tämä kuulosti fennististä ihan tutulta: samaahan on suomesta esittänyt Shore (1986) jo 1980-luvulla.

Suuntautuminen korpuksiin ja muun kuin kirjoitetun standardikielen tarkasteleminen konstruktiokieliopin keinoin oli aika voimakkaasti esillä: MIRJAM FRIED oli analysoinut erään partikkelin käyttöä ja polysemiaa puhutussa tšekissä ja JAAKKO LEINO esitti, että myös muresyntaksia voidaan lähestyä konstruktiokieliopin käsittein, varsinkin jos Benvenisten tavoin

eliminoidaan normaalit puheen toistot, takeltelut ja itsekorjaukset. LARI KOTILAINEN esitti konstruktiokieliopillisen analyysin ei-standardikielisestä kieltosanattomasta kieltolauseesta.

Konstruktiokieliopillista ajattelutapaa on alettu soveltaa myös kielen muuttumisen tarkasteluun. JOUNI ROSTILA piti yhden harvoista teoreettisista puheenvuoroista siitä, kuinka hyvin konstruktiokieliopillinen ajattelu ja kieliopillistumisen tunnetut kehityskulut sopivat yhteen. Kun jokin konstruktio esiintyy riittävän taajaan, se varastoituu miltei sellaisenaan ja alkaa skemaattistua: esimerkiksi ranskan kieltorakenteeseen kuuluvan sanan *pas* 'askel' kehitys konkreettisesta merkityksestä pelkän emfaasin ilmaisemiseen ja sittemmin pelkästään kielen ilmaisemiseen on tästä hyvä esimerkki. Kyse on nimenomaan siitä, että sana *pas* on osana muuten skemaattista konstruktioita menettänyt alkuperäisen merkityksensä. (Ks. tarkemmin Rostila 2006.)

Vaikka konferenssi oli suhteellisen pieni, sen sisältö oli melko sekalainen ja vaihtelevantasoinen: loppujen lopuksi melkein mikä tahansa kielessä on konstruktio, joten konferenssiin lähteneitä tuntui yhdistävän lähinnä se, että tutkittiin jotakin syntaktista konstruktioita, mutta ei tunnustauduttu generativisteiksi.

Konstruktiokielioppiyhteisö ei ole virallisesti organisoitunut. Sillä ei ole omaa yhdistystä eikä seuraa, ainoastaan konferenssit joka toinen vuosi, verkkosivusto (www.constructiongrammar.org) sekä sähköpostilista. Verkkosivustolta on myös linkki elektroniseen konstruktiokieliopilliseen aikakauslehteen nimeltään *Constructions* (www.constructions-online.de). Seuraava konferenssi on määrä pitää vuonna 2008 Yhdysvalloissa. ■

MARI SIIROINEN

Sähköposti: mari.siiroinen@helsinki.fi

LÄHTEET

- FILLMORE, CHARLES J. – KAY, PAUL 1995: *Construction grammar: CSLI lecture notes*. Stanford, CA: Center for the Study of Language and Information.
- FRIED, MIRJAM – ÖSTMAN, JAN-OLA 2005: *Construction grammar: A thumbnail sketch*. – Mirjam Fried & Jan-Ola Östman (toim.), *Construction grammar in a cross-language perspective* s. 11–86. Amsterdam: Benjamins.
- GOLDBERG, ADELE E. 2006: *Constructions at work: The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- LEINO, JAAKKO 2003: *Antaa sen muuttua: suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ROSTILA, JOUNI 2006: Storage as a way to grammaticalization. – *Constructions* 1/2006. <http://www.constructions-online.de>.
- SHORE, SUSANNA 1986: *Onko suomessa passiivia*. Suomi 133. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TOMASELLO, MICHAEL 2003: *Constructing language: A usage-based theory of language acquisition*. London: Harvard University Press.

Kotikielen Seuran ohjelmaa vuonna 2007

Torstaina 1.2. klo 18.15 Tieteiden talon salissa 505
professori Marjatta Palander: Mihin kansanlingvistiikkaa tarvitaan?

Keskiviikkona 14.3. klo 18.15 Tieteiden talon salissa 104
seuran esimies tutkimusprofessori Marja-Leena Sorjonen pitää vuosikokousesitelmän.
Lisäksi vuosikokousasiat.

Lauantaina 21.4. klo 10–14 Tieteiden talon salissa 104
teemapäivä aiheesta kaupunkinimimaisemia.
Dosentti Terhi Ainialan ja professori Jani Vuolteenahon johtama
kaupunkinimistön tutkimushanke »Nimimaiseman muutos Helsingin sosiolingvistisesti
moninaistuvissa kaupunginosissa» esittelee tuloksiaan.

Torstaina 4.10. klo 18.15 Tieteiden talon salissa 505
maisteri Eeva-Mari Kivimäki: Lukukokemus ja tyylielämys:
kaksi näkökulmaa kaunokirjallisen tekstin tyylin ja kieliasun suhteeseen

Torstaina 29.11. klo 18.15 Tieteiden talon salissa 505
dosentti Ilona Herlin, tohtorit Marja Etelämäki, Minna Jaakola ja
Eeva-Leena Seppänen sekä maisteri Laura Visapää:
Kohtauspaikalla keskusteluanalyysi ja kognitiivinen kielentutkimus.
»Merkitys, tilanne ja toiminta» -tutkimushanke esittäytyy.

Tieteiden talon osoite on Kirkkokatu 6, Helsinki.

TERVETULOA!